

Магдалена М. Ивковић
Универзитет у Београду
Учитељски факултет
Студент докторских студија

УДК 821.163.41.09-93-31 Лакићевић Д.

РЕФЛЕКСИ УСМЕНЕ ТРАДИЦИЈЕ У РОМАНУ *ПРИНЦЕЗА И ЛАВ ДРАГАНА ЛАКИЋЕВИЋА*

Ајсџиракџи: Циљ овог рада јесте да покаже колико су и на који начин српска традиција и старина присутни у историјском роману за децу Драгана Лакићевића *Принцеца и лав*. Другим речима, овај рад настоји да сагледа однос поменутог романа према усменој традицији, пре свега према усменој књижевности и митологији. Стога ћемо роман анализирати превенствено са аспекта Пропове морфолошке анализе и архетипске критике. Посебну пажњу ћемо поклонити проналажењу елемената и мотива бајки, те сагледавању њихове функције у Лакићевићевом роману. Анализом ћемо показати да Драган Лакићевић (заједно са неким другим савременим писцима за децу, попут С. Велмар Јанковић, Т. Росића и др.) настоји да у свом стваралаштву сачува особености националног идентитета, како би мале читаоце заинтересовао за историју и усмено наслеђе свог народа. Зато је и у овај свој роман за децу уградио рефлексе усмене традиције, не много измењене, те његову садржину „национализовао“, везујући радњу романа за реалне локалитете, као и за стварне и измишљене историјске личности и догађаје из златног доба националне историје. На тај начин Лакићевић и стилем и начином приповедања у правом смислу речи обнавља дух народног приповедања.

Кључне речи: историјски роман за децу, усмена традиција, елементи и мотиви бајки, национални идентитет.

1. УВОД

Деведесетих година прошлог века у српској литератури за децу појавили су се романи Драгана Лакићевића са историјском позадином: *Мач кнеза Сџефана* 1993, *Принцеца и лав* 1997, *Виџез Вилине јоре* 1999. Поменути романима Лакићевић је деци и младима понудио оригиналну прозу инспирисану славном српском историјском прошлосту и епском традицијом пишчевог родног краја. Тиме као да је желео да, у време свеопште друштвене кризе и запитаности о положају националне заједнице, распири код малих читалаца својеврстан романтичарски занос према српској средњовековној прошлости и њеним јунацима.

Лакићевићева бајковита нарација плени дечју машту начином на који преплиће у себи чудесно и реално, митско и историјско, индивидуално (психолошко) и колективно. Наиме, у својим романима Лакићевић се бави прошлим догађајима и личностима – како стварним, тако и измишљеним – али је приповедање обликовано у духу фолклорне епике и носи јасан печат поднебља у коме је писац одрастао. На тај начин Лакићевић је успео да убедљиво дочара славну прошлост нашег народа, оживљавајући традицију и духовност свог народа, те истичући колективно-племенску етику.

Романе *Мач кнеза Стефана* и *Вилез Вилине јоре* књижевна критика је добро прихватила и оценила као несумњиво вредна и зрела уметничка остварења. О роману *Принцеза и лав* није, међутим, много писано, барем не колико је нама познато. Овим радом желимо да скренемо пажњу учитеља, наставника српског језика и свих других који могу да утичу на избор штива за читање деце и младих на овај ништа мање интересантан роман. Стога ћемо у излагању које следи покушати да интерпретирамо овај роман, настојећи да пре свега сагледамо његов однос према усменој традицији, тј. усменокњижевном наслеђу и старој митологији. Посебну пажњу поклонимо проналажењу елемената и мотива бајки, те сагледавању њихове функције у Лакићевићевом роману.

2. ЕЛЕМЕНТИ УСМЕНЕ ТРАДИЦИЈЕ У РОМАНУ ПРИНЦЕЗА И ЛАВ: ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РОМАНА СА СТАНОВИШТА ПРОПОВЕ МОРФОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ И АРХЕТИПСКЕ КРИТИКЕ

Централна тема романа *Принцеза и лав* прати настојање српских витезова да спасу бугарску принцезу Теодору. Но, иако је радња романа смештена у средњовековној Србији у доба краља Милутина (13–14. век), испричана је модерном техником (унутрашњи монолог, ретроспективно казивање, елементи тока свести). Писац поглавља обликује у виду кратких прича, повезаних асоцијативним механизмима. Тако роман подсећа на колаж састављен од кратких и недовршених приповедних јединица, прекинутих на најдраматичнијем месту. Оваквим приповедним поступком писац обезбеђује узбудљивост исприповеданих догађаја, што му омогућава да остане у сфери историје, али да тиме не прекорачи границе омеђене дOMETИМА дечје перцепције.

Осим тога, пуноћи приповедања, карактеризацији јунака и онеобичавању простора увелико доприносе рефлекси усмене епике и традиције. Наиме, још од детињства снажно задојен народним духом и фолклорном епиком, писац је одабраној теми приступио пре свега са аспекта народних бајки, предања, веровања и старе митологије. У том смислу, у роману има и доста

мотива и структурално-композиционих елемената бајки на које ћемо указати при анализи. Они су писцу послужили као ефектан начин за измештање догађаја из историје у сферу наднаравног. Наиме, свестан дечје склоности ка необичном, писац уткива чудесне, бајковито обликоване садржаје, не само на нивоу фабуле, већ и на нивоу обликовања ликова. Они се провлаче кроз радњу напореда са аутентичним призорима средњовековног живота и реалним локалитетима. Заправо, основни концепт овог романа подразумева преплитање свакодневног, обичног и чудесно-фантастичног, те сучељавање добра и зла, при чему се у средишту збивања налазе деца-јунаци. Приказујући неизвесну борбу за живот малене Теодоре, писац премешта реалне, историјске јунаке и догађаје у раван чудесног, митског. На тај начин подстиче емотивно ангажовање малих читалаца и њихово интересовање за теме из националне историје.

У позадини испричаних догађаја писац је подастро историјску потку. Принцеза Теодора је заиста била ћерка бугарског цара Смилеца, савременика краља Милутина. Касније се удала за Милутиновог сина, будућег српског краља Стефана Дечанског, и родила првог српског цара Душана Силног¹. Радња романа је смештена на различитим локалитетима средњовековне Србије, а пре свега у амбијент скровитог и живописног црногорског села подно Бјеласице – једном речју, у долину Мораче, у просторе пишевог детињства².

1 Да се писац и у најситнијим појединостима позива на историјске чињенице, потврђује и епизода у којој се кнез Војислав, настојећи да Теодору одведе у црногорски манастир, сукобљава са Кричима. Кричи су, наиме, једно од староседелачких племена која су од раније живела на овим просторима, а са којима су нека српска племена дошла у додир приликом досељавања на Балкан. Временом су ова стара српска племена била потиснута новим племенским заједницама са чисто српским именима, о чему је сачувано доста трагова у народним предањима зетских племена. Тако су Криче постепено заменили Дробњаџи, објашњава Ђоровић (2004: 70, 66).

2 Драган Лакићевић је рођен у Колашину. Отуда не изненађује што је радњу романа *Принцеза и лав* већином сместио у колашински крај, на обронке Бјеласице и Биоградске горе, недалеко од манастира Морача. Уосталом, поменути локалитети су неизбежни и у другим Лакићевићевим историјским романима за децу, што сведочи да писац никада није прекинуо везу са завичјем.

Да су дани детињства под Бјеласицом пресудно утицали на Лакићевићево стваралаштво, потврђује и његово наглашено интересовање за истраживање и прикупљање усмене грађе, те присуство елемената усмене традиције у његовим романима за децу. Наиме, Лакићевић је одрастао окружен причама златоустих стараца, њиховим обичајима и веровањима, које је већ тада почео да упија и бележи у мислима. У прилог томе говори и сам писац у збирци *Вук и ајдук*. У оквиру прве две књиге ове збирке Лакићевић је приредио нове записе српских народних приповедака које је прикупио и ставио на папир – углавном лично и од људи из колашинског краја. Како сам Лакићевић каже, његов најбољи усмени приповедач била је Миља Лакићевић (Лакићевић 1992: 233, 238). Тетка Миља је, пак, те приче слушала у детињству од својих родитеља, али и од „старца Богдана Лакићевића, „Ђеда Богдана; (...) који је живео око сто и двадесет година и последњих деценија живота био слеп“ (Исто, 235); у реченом препознајемо директну везу пишевог завичаја са ликом Ђеда Богдана, мудрог и

Одређујући просторно-временске координате догађања и именујући ликове, писац се удаљава од поетике усмене епике. Но, у роману је, као што смо истакли, истовремено присутно и доста бајковних мотива: појава помоћника из света природе као помагача и заштитника (лав), појава чаробног средства (чудотворна огрлица), предодређеност малих јунака за велика дела (Мико је постао славни витез и деда чувеног Милоша Обилића, а Теодора српска краљица и мајка цара Душана), супротстављеност добра и зла, срећан крај, итд. Баш као у усменим бајкама, један од главних јунака је дечак Мико, сирото чобанче које спасава принцезу. Зло је оличено у лику измишљених реалних ликова – страних плаћеника, Зика и Дворника са њиховим пратиоцима. Њима у роману припада делокруг наносиоца штете, тј. противника (Проп 1982: 86).

Главни ток догађаја наликује на мозаик сачињен од поступака главних ликова који тим својим поступцима симболизују непомирљивост добра и зла. Динамички мотив који покреће радњу јесте пророчанство које је Мара Српкиња изрекла бугарском цару Смилецу на дан рођења његове ћерке Теодоре. Теодора ће бити срећна, удаће се и родиће Цара света, али само „ако преживи петнаест првих година. За то време многе ће је опасности вребати, јер је она божје чедо и многи зли људи желеће да је отму“, упозорила је Мара бугарског цара (Лакићевић 1997: 10).

Како би спасао ћерку, цар је, по Марином савету, Теодору послао на српски двор. „Тамо су твоји пријатељи. Знаће да чувају девојчицу“, саветовала је Мара, у ствари сестра краља Милутина прерушена у пророчицу (Исто, 11). На двору краља Милутина бугарска принцеза је одрасла „мирно и весело“ (Исто, 12), све док једног дана непознати отмицар није покушао да украде Теодору. Млади Бранислав је осујетио отмицара и спасао принцезу, али краљу Милутину је било јасно да су уходе откриле где се принцеза налази. Како би заштитили принцезу, девојчицу ће тајно послати најпре у црногорски манастир, а одатле у оближње село, код баке Петруше. Овај задатак краљ Милутин је поверио свом сестрићу, витезу Војиславу, и младом Браниславу, прерушеном у монаха Драгила. На селу је принцеза могла да расте безбрижно, „уз децу, јагњад и птице“ (Исто, 19). Променили су јој и име у Милица, како би прикрили траг од оних који Теодору траже. Војислав и Драгил су непрестано бдели над принцезом, страхујући за њену добробит. Но, ништа није вредело – упорне уходе су ускоро откриле и ово уточиште малене принцезе. Зико, плаћеник угарског и млетачког двора, удружен са отмицарима које је послао бугарски цар, намеравао је да отме принцезу. Кулминација радње се заснива на једној од ситуација карактеристичној за

слепог старца из романа *Принцеза и лав* и *Витез Вилине њоре*. Осим тога, многе приповетке чуо је Лакићевић у детињству и научио их готово напамет од своје бабе по мајци Станице Грујић, зване баба Мига (Исто, 236–237).

усмене бајке: сукоб јунака са противницима је неизбежан и они *стиуијају у нейосредну борбу* (одредба *борба* – функција XVI [Проп 1982: 57]) из које јунак излази као победник, а противници бивају побеђени (одредба *победа* – функција XVIII [Исто, 59]). Дакле, баш као у бајкама, борба јунака са непријатељима окончава се разрешењем сукоба и тријумфом позитивног јунака, што истовремено симболизује победу човечног над нечовечним: принцеза бива спашена, а зли и пакосни јунаци заробљени (одредба *кажњавање* – функција XXX, *Нейријател дива кажњен* [Исто, 69]).

На врхунцу неизвесности у борбу се укључује лав, који својој господарици притиче у помоћ и задржава непријатеље док не стигну Драгил и Војислав. У борби са Зиком лав је погинуо, али је, давши свој живот, спасао принцезу. У Лакићевићевом роману лав представља чаробно средство, односно принцезиног помоћника и доживотног заштитника. Тако је лав и након смрти наставио да штити принцезу: његово жуто око бдело је над девојчицом из чаробне огрлице са лављом звездом. Лава је принцеза добила на поклон од византијске царице Ирине, што одговара функцији XIV 1, *Средсџва се дају нейосредно* (Проп 1982: 51). Он је централни мотив и темељ чудесне мотивације у роману, те се налази већ у самом наслову романа. Веза принцезе са лавом није случајна, већ упућује на симболичко значење ове животиње. Наиме, лав је „симбол моћи и највише власти, симбол сунца и злата, продорне моћи свјетлости и ријечи. (...) он је снага и храброст, рушитељ зла и незнања” (Шевалије, Гербран 1987: 344). На Далеком Истоку сматрају га заштитником од штетних утицаја и злих духова: „Вјерује се да (...) истјерује демоне и да обитељима, селима и другим заједницама прибавља здравље и напредак” (Исто).

Одлучујућу улогу у борби са плаћеницима одиграо је мали Мико. Попут мачке, дечак се спретно и нечујно пришуњао Дворнику. У тренутку када то нико није очекивао, Мико је скочио на зликовца са брега изнад пећине, режећи и уједајући непријатеља као лав. Иако је лав био поклоњен принцези, дечак је са овом великом, златнорићом мачком успоставио присан пријатељски однос. Тако је лав, када су Зико и његови разбојници отели Мика, предосетио да је његов пријатељ у невољи и пронашао га. Ко зна како би се завршио бој ненаоружаног дечака са гладним вуком да се није умешао лав и спасао уплашеног Мика и царицу Ивану, Теодорину мајку. На нарочиту везу дечака и лава указује и појединост да је лав, све време док је Мико био заробљен, само куњао испред куће, тужан што нема Мика и незаинтересован за игру са принцезом. Мико је био сасвим необичан дечак, вештих покрета и истанчаних чула, налик на зверчицу. „Је ли то дечак или звер?“, питала се царица Ивана. „Леп је – желела сам таквог сина! Али гледа као дивља мачка. Креће се као шумски створ!“ (Лакићевић 1997: 104). Баш зато што је био дете природе, Мико се одлично слагао са необичном мачком из Азије, као

да је разумео немушти језик свог животињског пријатеља. Чак је и принцеза била помало љубоморна на љубав дечака и лава: „Лав више воли Мика него мене“, помислила је једном девојчица, гледајући како се лав умиљава дечаку (Исто, 85). Након што је лав изгубио живот, његова снага и храброст као да су из малог окрвављеног тела пред пећином прешли на Мика, његовог нераздвојног пријатеља. Необична снага и бес који је мали јунак осетио у тренутку када је лав умро и својеврсни преображај дечака у лава при нападу на Дворника наликују на чудесне метаморфозе јунака из бајки. Ово је само један од начина на који писац књигу чини блиском перцепцији и интересовањима малих читалаца.

Све време у роману је присутан мотив чудотворног средства, реализован кроз присуство древне огрлице натприродних моћи (одредба *сѣишца ње чаробној средсѣва*, функција XIV 1, *Средсѣва се дају нейосредно* – Проп 1982: 51). Огрлица ће девојчици и њеним заштитницима улисти нову снагу, а противнике натерати да падну на колена пред чудесним сјајем црвене добице (одредба *ѡбедга*, функција XVIII – Исто, 59). Приповедање о огрлици је обликовано у духу народних легенди и предања, мозаички склопљених од прича ђеда Богдана. Не зна се ко је и када направио огрлицу, али извесно је да потиче „из дубоке старине“ (Лакићевић 1997: 117), још пре Велике сеоде Словена на Балкан. Древна огрлица поседује магична својства: оног ко је носи огрлица чува од „море и мрака“ (Исто, 52). Она даје моћ оном ко је поседује, те је се никако „не сме домоћи душманин“ (Исто, 49). „Чувај је, и дај, [sic.] је увек најбољем“, упозорио је Старац Силног, митског претка који је покренуо сеобу Словена. Заједно са Србима, огрлица је путовала кроз простор и кроз време. Много векова касније доспела је у руке Светог Саве. Овај сегмент приче несумњиво је уобличен по узору на легендарне приче о Светом Сави. Путујући земљом, светитељ је наишао на двојицу браће која су решетом делила жито. Један је био слеп, а други је видео па је, грамзив и себичан, то користио да превари свог слепог брата и узме и од његовог дела. То Светог Саву разљути: прекрсти чудотворним штапом слепог сељака и његовог лажљивог брата, те се браћа окамене, а од жита које су делили настане језеро. Може бити да је Лакићевић прилагодио потребама свог романа мотив из легенде „Црно језеро“ (Ђоровић 1990: 129) у којој Сава штапом прекрсти лажљиве калуђере па они нестану, а уместо њих настане Црно језеро. Такође, могуће је да је при обликовању своје псеудолегенде писац имао на уму легендарну причу „Свети Сава и богати Гаван“ (Исто, 130) у којој се догађа исто то када светитељ штапом прекрсти дворе богатог Гавана. Уосталом, као део усмене традиције, чудотворни и добротинитељски Савин штап памте многе народне легенде и предања³. Притом није случајно ни то што

3 На пример, у једној од легенди светитељ се прекрсти, замахне штапом и начини реку („Свети Сава, мачка и ријека Сава“ – Ђоровић 1990: 88). У легенди „Свети Сава и три

Свети Сава у Лакићевићевом роману од жита ствара баш језеро. Наиме, од свих чуда која се приписују овом светитељу највише је предања и легендарних прича о томе како Свети Сава ствара изворе, реке, врела, језера. Најчешће је било потребно да само удари својим штапом, па да се отвори вода: „Савина вода“ (Ђоровић 1990: 285), „Савова вода“ (Исто, 287), „Умукли вир“ (Исто, 310), „Свети Сава и ријека у Попову“ (Исто, 326).

Огрлицу коју је угледао покрај камена у који се слепи сељак претворио Сава је узео и носио са собом, испод крста, до краја живота. Лакићевић приповеда да је том огрлицом светац могао да пали ватру, јер је огрлица претежно била сачињена „од посебне твари зване пал“ (Лакићевић 1997: 117). Са њом је једне зиме допутовао и у Трново. Предосетивши да му се ближи крај, светитељ је огрлицу дао девојчици чија ће унука постати потоња бугарска царица Ивана. Царица Ивана ће, прерушена такође у пророчицу Мару Српкињу, огрлицу дати својој ћерки Теодори да је штити од зла: „Носи је испод кошуље, да се не види. Ако се нађеш у опасности, у мраку, извади је“, саветовала је царица (Исто, 52).

Чаробна огрлица о којој је реч представља врсту амајлије која поседује тајанствену заштитну моћ. Лакићевић каже да је огрлица састављена од различитих предмета направљених „од дрвета и гвожђа, камена и светлости“ (Лакићевић 1997: 117). У овом наводу препознајемо рефлексе народних веровања о хамајлијама. Наш народ је од давнина веровао „да метали имају мађички карактер и да се од њих плаше духови“ (Ђорђевић 1985: 200). Сматрало се да нарочито јаку заштитну моћ има гвожђе: захваљујући томе што је „тврдо, чврсто, тешко ломљиво и врло отпоран метал“, веровало се да штити „и од земаљских и надземаљских непријатеља“ (Исто). Осим тога, гвожђе је сматрано за хтонски елемент, те су стога предмети од гвожђа често коришћени у магијским радњама у циљу заштите од злих, демонских сила, пре свега они који су у вези са огњиштем или служе за обраду земље, као и они са оштрицом или шилцима (нож, маказе, бритва и сл. – Кулишић, Петровић, Пантелић 1998: 123; Ђорђевић 1985: 201–204). Такође, гвожђе је служило и као заштита од злих очију, односно урока (Ђорђевић 1985: 203–206). Иако у нашем народу није забележено много примера, многи народи су и камен носили као амајлију. Посебно је драго камење сматрано као заштита. Овај је мотив преузет из наших народних песама. Јунаци су драги камен носили у перчину, као у народној песми коју је забележио Богишић: немачки бан пише Момчиловој љуби да отрује мужа, на шта му она одговара да не може отровати Момчила, него ће му украсти „моћи од помоћи, / И драги камен

слуге“ (Исто, 149) од чавки које Сава прекрсти штапом настану овце, а од стене кула; онда опет, чинећи поменута чуда у обрнутом смеру, кажњава двојицу непослушних слуга. Кад Сава штапом прекрсти стомак неродиље, ова остане у благословеном стању („Жена неродиља и свети Сава“ – Исто, 177). У легенди „Свети Сава и пост“ (Исто, 199) кад светитељ штапом удари по гробу, може да разговара са мртвима итд.

из перчина свијетла” (Богишић, према Ђорђевић 1985: 210). У једној другој народној песми вила Анђелија дарује Милошу Обилићу кутију од злата као награду:

У кутији алем камен драги:
На то теби, мој посинче мио,
Ту је теби срећа за јунаштво,
немој ником за то казивати (Караџић, према Ђорђевић 1985: 210).

Може бити да је црвена добица на огрлици која је исијавала неку чудну, топлу светлост управо врста драгог камена. Није случајно ни то што писац каже да је на огрлици било и дрвених предмета. Он не прецизира о којем је дрвету реч, али могуће је да је у питању дрво тисе, јер је оно у народу сматрано „као јака заштита уопште”. Веровало се да је тиса свето дрво, те су амајлије од тисе служиле као заштита од злих демона – „вјештица, врага, злодуха, чинилаца и тако даље” (Ђорђевић 1985: 217), али и као заштита од урока и злих чини (Исто, 218–220).

У сегменту фабуне који говори о доласку Маре Српкиње (у ствари прерушене царице Иване) у кућу баке Петруше препознајемо народно веровање да сваког просјака или путника ваља лепо дочекати и угостити. Један од могућих разлога за овај леп српски обичај јесте то што Срби верују да сваки непознати путник може бити бојски изасланик или прерушено божанство које је сишло на земљу да људе искуша и награди или казни, сходно њиховом поступању. Стога је „примитиван човек (...) сматрао да је у његовом интересу да сваког путника што лепше прими” (Чајкановић 1994а: 183). То потврђују и речи баке Петруше: „Често се догађа да кроз село наиђе просјак, а нико не зна да је то светац” (Лакићевић 1997: 53). Ти путници су често „свети људи, чаробњаци”, објашњава бака Петруша принцези (Исто). Могуће је, дакле, да је у основи овог старог националног обичаја страх од бојске казне. Но, који год да је разлог у питању, важно је једино то да овај обичај и данас живи у српском народу као део српског културног наслеђа⁴.

Главна јунакиња романа, принцеза Теодора, представља други основни мотив романа, именован самим насловом. Принцеза је истовремено представљена и као девојчица свога доба и као девојчица уопште. Лакићевић младу јунакињу не идеализује, већ настоји да њен лик учини препознатљивим

4 Потврду поменутог народног веровања можемо пронаћи у многим легендарним причама о Светом Сави у којима Сава путује као просјак: „Свети Сава милостиви и немилостиви људи”, „Свети Сава у просјацима”, „Свети Сава и богати Гаван”, „Свети Сава спасава породицу”, итд. (Ђоровић 1990: 108, 110, 130, 171). То није нимало необично, јер се сматра да је управо Сава наследник древног паганског божанства, а стара божанства су волела да се прерушавају и да тако, путујући земљом, искушавају гостопримство и веру својих људи (Чајкановић 1994б: 111).

и блиским малом читаоцу. Тако је принцеза радознала, помало усамљена јер јој недостају родитељи; воли животиње и саосећа са њима, али се, као и већина њених вршњакиња, плаши змија.

Приказујући херојство малих јунака писац још једном потврђује колико уважава способности деце за велика дела. Борба Мика и принцезе са злим отмичарима представља прави подвиг, пре свега зато што јунаци морају да победе себе и сопствене страхове. Из те борбе мали јунаци излазе као победници, првенствено захваљујући натприродној енергији древне огрлице и лава. Но, читава прича о спасавању принцезе много је више од пуке авантуре. Судбина је принцези и Мику наменила изузетну и нимало лаку улогу. Стога се описана борба малих јунака за опстанак може разумети као својеврсна провера вредности и припрема за искушења која ће их тек чекати у животу.

Да су мали јунаци предодређени за велика дела наговестио је и мудри Ђед Богдан који је малишане охрабрио да следе пут додељен од Бога. Лик Ђеда Богдана, загонетног слепог старца од преко стотину лета, посебно је занимљив. У њему препознајемо мотив старца седе косе и дуге беле браде из усмених бајки који по правилу упућује на онострано: „Побратимски дарови“, „Пепељуга“, „Зла свекрва“ (Караџић 1977д: 80, 104, 188; Проп 1990: 268). У том смислу могли бисмо рећи да лик Ђеда Богдана представља далеку алузију на народна веровања о „водичу“ душе. Наиме, у неким крајевима наше земље овај водич душа је замишљан као старац беле браде „који према реду записаном у ’божјем тефтеру’ долази по душе и одводи их на други свет“ (Зечевић 1982: 13). Неки су, чак, сматрали „да представља бога. Он душе не води кад он хоће и по својој вољи, већ по нечијим упутствима и према списку који носи са собом“ (Исто, 26). Ђед Богдан није пратио умрле на онај свет, али је – иако слеп – јасно видео будућност, као по нечијим упутствима. Читава борбу малих јунака са отмичарима Ђед Богдан ће „видети“ седећи крај огњишта. Штавише, предсказаће ђед свом унуку Мику да ће његов, Миков, унук учинити велика дела: „Своје име надени свом унуку. Нека и њега старински зову Милош! То име дуго ће служити српскоме роду! Многи ће од њега живети као од хлеба“ (Лакићевић 1997: 159). Сузних очију предвидеће Ђед Богдан и „један велики бој“ у коме ће више од сто година касније изгинути „многи лепо јунаци“ (Исто, 160). Наглашавајући тако идеју о предодређености и неизбежности судбине, писац доприноси уверљивости исприповеданог и као да најављује јунаке и дешавања свог наредног романа *Вийез Вилине јоре*. У оваквој представи Ђеда Богдана наслеђујемо архетип мудрог старца који поседује знање, „веће од људског, повезано с подземним светом“ (Радуловић 2009: 188). Он се још назива „и архетипом смисла; он је учитељ, мајстор, психопомпос, носилац знања, размишљања, памети“ (Исто, 189).

У обликовању лика краља Милутина писац се ослања на историјске чињенице. Краљ Милутин је приказан као моћан и амбициозан владар, који је Србију учинио незаобилазном тачком на политичкој мапи Европе. Но, он је не само уздигао Србију као значајну политичку силу, већ је и економски оснажио, те јој дао видан културни полет. Писац зато краља Милутина истовремено приказује и као великог законодавца и задужбинара. Као Милутинов верни сарадник у роману се појављује Данило, „игуман Хиландара и дворски историк“ (Лакићевић 1997: 24) који пише Милутинову биографију. Ово опет одговара историјским подацима. Наиме, за време Милутинове владавине Данило је уистину био игуман и епископ, историчар и књижевник, а једно време је провео и на Милутиновом двору. Касније је постао и архиепископ српски, а као одан краљев сарадник, Данило је био и покрај Милутинове самртне постеље.

Портрети Војислава и Бранислава, односно Драгила, грађени су са посебном пажњом и топлином. Основно настојање писца приликом вајања њихових ликова јесте да код савремених читалаца подстакне романтичарски занос према храбрим и оданим витезовима српске средњовековне прошлости. У лик Војислава писац је уградио народно веровање о изузетној снази јунака с белегом. У том смислу Војислав подсећа на змајевите јунаке наше усмене традиције чија је моћ у белегу: рупа на грудима представља белег који је део телесности јунака и делује као амајлија, односно штити јунака и чини га непобедивим. Штавише, у белегу је скривена животна снага јунака, па његово уништење неминовно води угрожавању јунака (Пешикан Љуштановић 2002: 38–39). Наведено веровање писац је уградио у свој роман: „Рупа на грудима обележје је смрти. Она и штити, и показује где је живот... Ко има тај знак на грудима, мора га тајити, да зло за њу не сазна...“ (Лакићевић 1997: 39). Прича о томе како је белег настао обликована је у духу усмених легенди и предања, а у основи представља псеудопредање.

„Кад је био мали, велики жупан Немања рекао је једанпут у игри да ће бити владар од запада до истока. Сутрадан је на друму младића Немању пресрео коњаник и у трку га ударио копљем у груди, изнад срца. Божјом вољом, копље се затупило, оборило дечака, оставило му рупу на том месту, као да се убаци сребрни Урошев новчић, толику, једва се види, кад се скине кошуља. Отада се рађа понеко дете са знаком на грудима“ (Исто).

Када је реч о обликовању простора, рефлекси усмене традиције јављају се у улози онеобичавања средине у којој се одвија највећи део збивања. Утицај српске старине сведен је на појаву чудовишта налик аждаји. Писац каже да у Биоградском језеру живи

„страшно чудовиште – цин с главом рибе. Ноге и руке има сличне човеку, само огромне и длакаве, а тело у крљуштима налик аждаји. Дуго може да издржи на сувом. Излази кад се разљути, крши гране, обара стабла, све живо дави и одвлачи у језеро. За њим остају трагови пераја у песку.

Чудовиште се зове Гариб. Црно, млати по води, клобуча, усталаса језеро.

Ноћу тумара по шуми. Мање напада животиње и људе у покрету, више заспале. Не коти се. Има преко хиљаду година“ (Исто, 91).

У наведеном опису чудовишта Гариба препознајемо општа места из народних веровања о аждајама: ова митска неман по правилу живи у језерима и другим великим водама, одакле излази и једе људе и животиње (Чајкановић 1995: 262); „страховито риче и гледа, љута је, прождрљива и незасита“ (Кулишић, Петровић, Пантелић 1998: 4). Изглед чудовишта је такође обликован у духу усмених веровања, али је више плод пишчеве уобразиље него што одговара уобичајеним усменим представама о аждајама. Наиме, појединост да је чудовиште огромних размера, има четири уда и тело прекривено крљуштима може бити алузија на народно веровање забележено у *Српском митолошком речнику* да су аждаје „огромне крилате змије у облику гуштера или крокодила“ (Кулишић, Петровић, Пантелић 1998: 4). Но, остале појединости о изгледу чудовишта – има рибљу главу, руке налик човековим а ноге налик на пераја, може дуго да издржи ван воде, итд. – јесу пишчева импровизација на основу аналогије са усменом грађом (уп.: Кулишић, Петровић, Пантелић 1998: 4; Толстој, Раденковић 2001: 2; Зечевић 2007: 63). Сегмент о чудовишту у Лакићевићевом роману нема важну композициону улогу, већ се само помиње у циљу мистификација Биоградске горе и северноцрногорских шума као попришта одлучујућег сукоба јунака са непријатељима.

3. ЗАКЉУЧАК

У свим својим историјским романима Лакићевић јасним упливом усмене грађе „подиже ниво патриотске свести младог читаоца и подуђује му интересовања за историјске догађаје“ (Милинковић 2000: 68). Тако и у роману *Принцеза и лав* писац обликује фабулу, јунаке и атмосферу по проверено ефектном рецепту усменокњижевног и фолклорног наслеђа. Ипак, у поређењу са друга два Лакићевићева историјска романа – *Мач кнеза Стефана* и *Вићез Вилине јоре* – роман *Принцеза и лав* није једнако богат народним маштодарјем и веровањима. Но, без обзира на то, он лако налази пут до срца малих читалаца. Историјску тему писац је освежио необичним околностима, бајковито и хиперболично обликованим садржајима, запажањима јунака из којих избија животна мудрост. Стога деца роман *Принцеза и лав* дубоко доживљавају и интимно прихватају.

ЛИТЕРАТУРА

ПРИМАРНА:

Лакићевић (1997): Драган Лакићевић, *Принцеза и лав*, Београд: ВМГ.

СЕКУНДАРНА:

- Ђорђевић (1985): Тихомир Ђорђевић, *Зле очи у веровању Јужних Словена*, Београд: Просвета.
- Зечевић (1982): Слободан Зечевић, *Кули мртвих код Срба*, Београд: ИРО „Вук Караџић“.
- Караџић (1977): Вук Стефановић Караџић, *Српске народне њриповијејике*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 5, Београд: Нолит.
- Кулишић, Петровић, Пантелић (1998): Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд: Етнографски институт САНУ / Интерпринт.
- Лакићевић (2003): Драган Лакићевић, *Мач кнеза Стефана*, Београд: Дерета.
- Лакићевић (1992): Драган Лакићевић, *Вук и ајдук: српске народне њриче у новим зајисима*, Београд: СКЗ.
- Милинковић (2000): Миомир Милинковић, Национална прошлост у делима савремених писаца бајки, *Дејинство*, 26/1–2, Нови Сад: Змајеве дечје игре, 65–70.
- Пешикан Љуштановић (2002): Љиљана Пешикан Љуштановић, *Змај Десидиј Вук – мит, историја, њесма*, Нови Сад: Матица српска.
- Проп (1982): Vladimir Prop, *Morfologija bajke*, Beograd: Prosveta.
- Проп (1990): Vladimir Prop, *Historijski korijeni bajke*, Sarajevo: Svjetlost.
- Радуловић (2009): Немања Радуловић, *Слика светиа у српским народним бајкама*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Толстој, Раденковић (2001): Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић (редактори), *Словенска митологија: енциклопедијски речник*, Београд: Zepher Book World.
- Ђоровић (1990): Владимир Ђоровић, *Светии Сава у народном њредању*, Београд: Народно дело / Задруга православног свештенства СФРЈ.
- Ђоровић (2004): Владимир Ђоровић, *Историја Срба*, Земун: Публик-практикум.
- Чајкановић (1994а): Веселин Чајкановић, *Сџудије из српске релијије и фолклора 1925–1942*, Београд: СКЗ / БИГЗ / Просвета / Партенон М.А.М.
- Чајкановић (1994б): Веселин Чајкановић, *О врховном Боју у сџарој српској релијији*, Београд: СКЗ / БИГЗ / Просвета / Партенон М.А.М.
- Чајкановић (1995): Веселин Чајкановић, *Сџара српска релијија и митологија*, Београд: САНУ / СКЗ.
- Шевалије, Гердбран (1987): Jean Chevalier, Alen Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Magdalena M. Ivković
University of Belgrade
Teacher Education Faculty
PhD student

REFLECTIONS OF ORAL TRADITION IN THE NOVEL *PRINCESS AND THE LION* BY DRAGAN LAKICEVIC

Summary: The aim of this paper was to show how and in which ways Serbian tradition is present in the historical novel for children *Princess and the Lion* by Dragan Lakicevic. In other words, the paper aimed to examine the relationship of the novel with oral tradition, in the first place with oral literature and mythology. Therefore, we analyzed the novel primarily in terms of Prop's morphological analysis and archetypal criticism. Special attention was paid to the elements and motives of fairy tales, as well as to their function in Lakicevic's novel. The analysis showed that Dragan Lakicevic (along with some other contemporary writers for children, such as S. Velmar Jankovic, T. Rosic, etc.) was trying to preserve national identity in his literary work, in order to attract young readers and stimulate their interest in national history and oral heritage. This is the reason why he incorporated almost unchanged reflections of oral tradition in his novel and "nationalized" its content, connecting the plot with the real sites, as well as with both real and fictional historical characters and events from the golden age of our national history. In this way Lakicevic's style and narration truly revive the spirit of national storytelling.

Key words: historical novel for children, oral tradition, elements and motives of fairy tales, national identity.